ההיסטורית אין בהם לחפות על הצחיחות וחוסר הדמיון בעלילת הספר, החסרה רגעי שיא והתרחשויות דראמתיות, חסרה מיתח והפתעה, ואפילו המילודראמה השגורה שבה יבשה ומשעממת למדי. בסיכומו של דבר מסתבר כי הרמן ווק טרח ויגע הרבה אך הקורא צריך לטרוח ולהתיגע לא פחות כדי להגיע לסיומו של רומן משעמם ויומרני זה.

ש.י.

בשר על גבי גחלים

מכל ספרי השירה שקראתי בשנים האחרונות, והם רוב ספרי השירה שראו אור בארץ בשנים האחרונות, לא היה אחד שיכולתי לומר עליו בהתרגשות שהוא נכס, כל־כולו, על כל מה שיש בו ואפשר עוד למצוא בו.

ספרו החדש של משה סרטל הוא כזה. אחרי שקראתי בו שוב ושוב, רכשתי לי עולם חדש, אחר, הסתכלות נוספת, אחרת, מזווית מסוימת מאד ומוגדרת ביותר על אותם דברים בלבוש חדש.

זוהי יצירה אמיתית: עולם מלא נברא בידי סרטל ובו הנדבכים, הזכרונות, הערכים, הסמלים, הבשורות, הזמנים, התהיות, הלשונות והמיקצבים—כולם שלו ומשלו. דומה כאילו גם את החמרים ברא בעצמו ולא רק הרכיב בנייני־שיר חדשים מן החמרים הסטנדרטיים. קורא אתה עמוד או שנים ומהלך אתו על־פני הימים בלשונו שלו, במושגיו. למעשה, הרי אתה לוקח חלק בחוויה אותנטית אשר לה אוויר ואווירה משל עצמה, שונים כל־כך מכל שהתרגלת לקרוא.

שורות השירים ארוכות ולכן יקשה עלי לצטט ולהבליט דברים כיאה להם. ובכל־זאת, על קצה המזלג:

היינו חבורת זמרים שמבקשים לומר המנון
ובאנו לעירי לציפורי / לומר אחד המנון,
מתוך הרעב ומתוך העניות ומתוך השיכ־
חה. / ויש לנו דוחק אחד גדול מאד שאנו
תמיד אומרים שיר על לב רע, / אבל באנו
לעירי לציפורי לומר המנון שאין לנו מקום
אחר / לומר שירנו על לב רע. (ע׳ 34)

בכל הקובץ חוזרים בעקיבות ובטבעיות הרעב, העוני והשיכחה. חוזרים נושאי השירה, חוזר הסגנון המשנתי, הזוכה לעיבוד "סרטלי" חדש: סגנון משנתי בסיסי בתוספת שבירות ומעברים מודרניים בעלי־משמעות בתוספת חזרות כבדות־לב וריטוריות.

הקובץ עומד בסימן חודש תמוז—"שהקדירה לנו החמה כבתקופת תמוז ואש יצתה אל העולם לאכול את העולם" (ע׳ 34); ובמקום אחר: "היו לנו רוחות קשות וחמות באותו תמוז וראיתי שחודש אב ממשמש ובא וכמה צדיקים בעירנו שרויים בצער" (ע׳ 7). העלילות עצמן (והשירים הם עלילות ממש) הולכות על־פני ימים וארצות שכולם בני תקופת המשנה והתלמוד, וגם הדמויות הנזכרות הן בנות התקופות ההן לערך.

יסוד נוסף הוא יסוד סוריאליסטי כבד־משמעות: "ושכר לו אותו אדם ספינה ופרש לים והלך על הים... מן העולם נטפה טיפה..."

שאלות־היסוד הן שאלות־הנצח: "היכן אני בעולם?" "ולמה יקח מתנת עניים?" "אימה יש בנו וגשם אין תחת ידך?"

ויש גם תשובות—חכמות, עמוקות, רוויות חכמת דורות וחכמת אדם—בלי להסתפק בזעקה משוררית, כי לא הזעקה היא נושא השירים. המבט רחב יותר, לשון המראות היא של מרחב היסטורי שאינו מתחיל ואינו מסתיים: "ואני כמין אדם שהמתין לו הזמן פעם והמתין לו הזמן פעמיים והמתין לו שלוש והלך הזמן ונותר הוא במקומו".

הנה קטע מתוך "המסע הגדול עם האדם הסרטן", בשיר "נכתב באצבע על הקיר":

וחזרתי לביתי אחר שנים רבות, אל הנהר,
אל אמא ואל אחַי שחזרו מן הים. /
וסיפרתי להם, גם אני, סוד אותם דברים.
סוד אותם אנשים בלשונן / של ציפרים.
וסוד אותם צדיקים קבורים בלשונם של /
תוכיים. וסוד הדרכים / בלשונם של קו־
פים. וסוד אריות גדולים בלשונם של

---

* משה סרטל: בשר על גבי גחלים: שירים אחרים; ספרית פועלים, 1973; 38 עמ׳.

אריות... / וסוד שלי בלשונם של אנשים
שהסרטן דבק במעילם.

בקטע המצוטט בלבד מרוכזות משמעויות מרובות: החזרה הביתה לאחר שנים רבות (יסוד הזמן המעורפל והנצחי), הבית הוא הנהר (הזרימה, הנצחיות, וסכנת השטפון), אמא והאחים שחזרו מן הים (הים הוא סמל חוזר בשירים), סוד הדברים היא עי־וות־המשמעות: סוד האנשים בלשון הציפ־רים, סוד הצדיקים בלשון התוכיים... רק לשון האריות היא לשון הארית (הארי מס־מל, גם בשירים אחרים, כליון). וסוד המשו־רר בלשון הסרטן: איש־איש ומחלתי ולשון המחלה שלו.

תחיית המתים, אבנים, גפרית ומלח, אדמה ומים—לשון המשורר, לשון שלו בעולם שלם על כל פרטיו וזכרונותיו. שירה של אמת וחכמה.

צ.ג.

החשיבה הפראית

ספר זה שלפנינו פתח רשמית, עם הופעתו לראשונה בשנת 1962, את העידן הפילוסופי של הזרם הקרוי "סטרוקטוראליזם"; לאחר החיבור הזה נוצרה האפשרות לנסח עיונית את המכנה המשותף (ובאמצעותו—את השו־ני) בין עמדות חדשות שפותחו בנפרד בת־חומי בלשנות, מתימטיקה, פסיכולוגיה ופי־לוסופיה של מדעים, ולהציבן כהשתמעויות מנקודת־מוצא מיתודית אחת, היא המיתודה הסטרוקטוראליסטית. (ניסוח ממצה ובהיר, אם גם לא קל, של מכנה משותף זה יכול הקורא העברי למצוא בספרו של ז'ן פיאז'ה, "הסטרוקטוראליזם", שיצא לאור לא מכבר בהוצאת "ספריית פועלים").

בעיקרו של דבר, ברמה המכלילה ביותר ובניסוח הגס ביותר, הסטרוקטוראליזם שלוי־שטרוס מציגו כמבנה הצפון ממש בכל יצירי החשיבה האנושית הוא, בעצם, שיבה אל רעיון פילוסופי ישן: הוא הרעיון כי כל טענה על סדרו של העולם היא ביסודה טענה על סדרו של השכל. פיתוחה של עמדה זו בתורתו של ראש האסכולה הסט־רוקטוראליסטית מופנה קודם־כל לחשיפתן המפורטת של התבניות בהן החשיבה מארגנת את החומר שלה, חשיפה שלעזרתה בא מכ־לול גדול של עובדות על יצירי־הרוח (ובא־שר לוי־שטרוס הוא אנתרופלוג, יצירי־הרוח שהוא מגלה בהם ענין הם תרבויות בלתי־מתורבתות, אם לא למעשה לפחות להלכה, על־פי שמן השגור); את חשיפתן של התבניות הללו מדריכה הקביעה כי ההיפוש האנושי אחר משמעות, המתבטא ברצון וביכולת להחיל סדר, מופעל תמיד על־פי צרכים מסיבתיים (משמע, מאטרי־אליים) ולא על־פי יכולת שכלית, תהיה משמעותה של זו אשר תהי. ההבדל בין חשיבה "פראית" ו"מתורבתת" אינו ניתן, אפוא, לניסוח במונחים של קידמה, או בכל מונח ערכי אחר. ברורה מאליה המשמעות המוסרית־ההומאניסטית של קביעה זו, המ־אששת כל הישג של ארגון־נתונים בפני עצמו: באמצעות ויתור על הנחת ההתקדמות ההיסטורית מגיע לוי־שטרוס לא רק להנה־רה עניינית על טבע הפעילות האנושית בכלל אלא גם לתביעה לסובלנות, לשוו־יון ולענוה. המאגיה, אפוא, "איננה צורה הססנית ומגומגמת של המדע"; "המאגיה, פחות משהיא נבדלת מן המדע בגלל זלזול בדטרמיניזם, או בכך שאין היא יודעת מהו, חשיבה זו שונה מן המדע באשר בי־קושה שלה לדטרמיניזם כולל וחמור יותר". אין פירושו של דבר שכל יציר־רוח שקול כנגד חברו בבחינת הישג סתם—אבל לוי־שטרוס טורח הרבה להציגם כשקולים מב־חינת היותם גילוי של יכולת מתבנתת: "אם כן, במקום להציג מאגיה ומדע זה לעומת זה, כשני אופני הכרה, שאינם שקולים אהדדי באשר לתוצאות העיוניות והמעשיות (שכן מנקודת מבט זו, אין ספק שהמדע מצליח יותר מן המאגיה, בעוד שהיא משמ־שת לו כנבט, וכשאף היא עצמה זוכה לפרקים להצלחה), אך כנגד זה שקולים

---

* קלוד לוי־שטרוס: החשיבה הפראית; עב־רית: אליהו גילדין; ספריית פועלים, תל־אביב, 1973.